

بررسی میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد مشهد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

*حسین مقدس زاده
کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی
(شاغل در دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری)

moghadas1354@yahoo.com

چکیده :

گرچه ارزش اطلاعات در عصر حاضر برکسی پوشیده نیست، اما مشکلات دسترسی به اطلاعات، مانع بزرگی در شناسایی اطلاعات مفید، دسترسی و استفاده از آن‌هاست. مجهز بودن به مهارت‌های سواد اطلاعاتی یکی از راه‌هایی است که می‌تواند چنین مشکلاتی را از میان بردارد. برای شناسایی این که آیا اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد مشهد مجهز به این مهارت‌ها هستند و آیا نیاز به کسب این توانایی‌ها را در خود احساس می‌کنند، تحقیقی بصورت پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه بر روی نمونه‌ای به تعداد ۲۳۰ نفر صورت گرفت. تحلیل داده‌ها نشان داد که ۸۹/۳ درصد از اعضای هیأت علمی در زمینه درک درست نیاز اطلاعاتی، از مهارت زیاد و خیلی زیاد برخوردارند. ۸۹/۲ درصد دارای مهارت زیاد و خیلی زیاد از نظر راهبردهای جستجوی اطلاعات می‌باشند. در مورد مهارت مکان‌یابی و دستیابی به اطلاعات، ۴۸/۳ درصد

دارای مهارتی در حد متوسط بوده و ۷۷/۲ درصد نیز دارای مهارت زیاد و خیلی زیاد در استفاده از اطلاعات می‌باشند. ۷۶/۲ درصد در ترکیب اطلاعات جدید با دانسته‌های قبلی خود از مهارت زیاد و خیلی زیاد برخوردارند. ۷۹ درصد از پاسخ‌دهندگان نیز مهارت خود را از لحاظ ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتی‌شان، زیاد و خیلی زیاد دانسته‌اند. و در نهایت با جمع بندی کل داده‌ها و نتایج بدست آمده، مشخص شد که میزان سواد اطلاعاتی ۸۵/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان زیاد و خیلی زیاد می‌باشد، در عین حال ۹۲ نفر (۵ / ۵۲ درصد) نیاز به آموزش جهت کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی را زیاد و بسیار زیاد برآورد کرده بودند. در حالیکه در متون منتشره این گونه آمده است که کتابداران سهم بسزایی در شکل‌گیری و پرورش سواد اطلاعاتی دارند، ولی تنها ۱۳ / ۲ درصد از پاسخ‌دهندگان در پژوهش حاضر اولویت اول در این امر را به کتابدار داده بودند و عملاً نقش قابل ملاحظه‌ای در

این ارتباط برای کتابداران قائل نشده بودند .

***

کلمات کلیدی : سواد اطلاعاتی ، باسواد اطلاعاتی ، اعضای هیأت علمی ، مهارت های سواد اطلاعاتی

مقدمه

شرط بقاء در هر شرایطی ، نیازمند پاره ای توانمندی ها و قابلیت هاست و سواد خاص خود را طلب می کند ، در مجموع سواد (بر گرفته از اصطلاح لاتین *litteratus*) مفهومی است که طیف متنوعی از معانی را در بر می گیرد و قدمتی بسیار طولانی دارد . (نظری ، ۱۳۸۴ . ص ۱) از جمله انواع سواد می توان به سواد تجارت^۱ ، سواد رایانه ای^۲ ، سواد تندرستی^۳ ، سواد رسانه ای^۴ ، سواد متنی^۵ ، سواد شمارشی^۶ و در نهایت سواد اطلاعاتی^۷ اشاره کرد . در سال ۱۷۷۵ «ساموئل جانسون»^۸ چنین تصریح می کند (نقل در نظری ، ۱۳۸۴ . ص ۳) :

دانش بر دو نوع است :

الف) ما خود یک موضوع را می دانیم یا

ب) می دانیم که در کجا می توانیم به اطلاعاتی در خصوص آن موضوع دست پیدا کنیم .

و امروزه می بینیم که بیش از هر زمان دیگری ، باید بر دانش دوم تسلط داشته باشیم و بتوانیم اطلاعات مورد نیاز خود را از میان انبوهی از منابع ، درست انتخاب کنیم . برای دسترسی مؤثر به اطلاعات مورد نیاز و استفاده مناسب از آن ها ، به مهارت هایی نیاز است که به کمک آن بتوان از میان انبوه اطلاعات موجود ، به مفیدترین و مناسب ترین آن دسترسی پیدا کرد . این تبحرها شامل مجموعه ای از مهارت های شناسایی ، انتخاب ، سازماندهی ، استفاده و ارزیابی اطلاعات بدست آمده می باشد . به مجموعه این مهارت ها سواد اطلاعاتی گفته می شود .

از دیدگاه کمیته سواد اطلاعاتی انجمن کتابداران ایالات متحده^۹ (۱۹۸۹) ، « با سواد اطلاعاتی»^{۱۰} فردی است که توانایی تشخیص نیاز به اطلاعات را دارد و می تواند به جایابی ، ارزیابی ، و استفاده مؤثر از

اطلاعات مورد نیاز بپردازد و بالاخره نحوه یادگیری را فراگیرد . چنین فردی از نحوه سازماندهی اطلاعات آگاهی دارد ، بطوریکه دیگران نیز می توانند از وی فراگیرند . این فرد به دلیل آنکه همواره می تواند اطلاعات مورد نیاز خود را در هر وظیفه یا تصمیمی بیابد ، برای فراگیری تمام عمر مهیا است .

با توجه به تعاریف فوق ، سواد اطلاعاتی در توانمند ساختن فرد برای جستجوی مستقل تأثیر بسزایی دارد . از آنجایی که در عصر اطلاعات و فن آوری به سر می بریم و داشتن اطلاعات مفید و روز آمد کلید موفقیت به شمار می آید ، نیاز به اطلاعات نیازی مقطعی نیست .

تمام افراد در زندگی فردی و حرفه ای نیازمند بهره گیری از اطلاعات برای برنامه ریزی ، تصمیم گیری ، رسیدن به هدف ها و رفع مشکلات زندگی شخصی و حرفه ای خود هستند . از این رو کسب سواد اطلاعاتی یا مهارت دسترسی و استفاده بهینه از اطلاعات ، کلید بقای فرد در تمام طول زندگی خواهد بود .

بنابراین کسی که دارای مهارت های سواد اطلاعاتی نباشد در زندگی روزمره و بخصوص در زندگی حرفه ای دچار مشکلات عدیده ای خواهد شد . و این امر برای اعضای هیأت علمی که تشکیل دهنده جامعه متخصص و پژوهشگر هستند ، ضروری تر به نظر می رسد .

مدل شش مهارت بزرگ :

پس از بررسی مدل ها و استانداردهای مختلف سواد اطلاعاتی از جمله : مدل فرایند پژوهش « پیتز و استریلینگ » ، مدل کولتاو ، استانداردهای سواد اطلاعاتی آمریکا و استرالیا ، استانداردهای سواد اطلاعاتی برای مدارس و رهنمودهای سواد اطلاعاتی کولرادو ، با توجه به اینکه جامعه پژوهش حاضر از میان دانشگاهیان (اعضای هیأت علمی) انتخاب شده اند و مدل شش مهارت بزرگ بطور گسترده ای برای تدریس درس مهارت های سواد اطلاعاتی در دانشگاه های آمریکا به کار می رود ، در مقایسه با سایر مدل ها مناسب تر و مفید تر به نظر رسیده و بعنوان اساس کار پژوهش حاضر برگزیده شد .

اطلاعات موجود، خود مهارت‌های خاصی را می‌طلبد که به سواد اطلاعاتی تعبیر شده است.

کسانی که فاقد این توانایی‌ها باشند، پیوسته در اقیانوس عظیم اطلاعات سر در گم هستند. این امر در سال‌های اخیر در تمامی کشورها مورد توجه ویژه قرار گرفته و چند سالی است که در کشور ما نیز کانون توجه شده است.

از آنجائیکه پژوهشگر در محل کار خود، یعنی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد مشهد، رسالتی را در این زمینه بر دوش خود احساس می‌نماید؛ بر آن شده تا با انجام این پژوهش و شناسایی میزان سواد اطلاعاتی جامعه پژوهش و با ارائه پیشنهادهای آغازگر راهی باشد که باعث افزایش این مهارت‌ها در بین جامعه مورد پژوهش گردد.

فرضیه‌های پژوهش

(۱) میزان سواد اطلاعاتی بیش از ۵۰ درصد اعضای هیأت علمی کمتر از حد متوسط است.

(۲) بیش از ۵۰ درصد اعضای هیأت علمی نیاز به آموزش در جهت کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی را در خود احساس می‌کنند.

(۳) بیش از ۷۰ درصد اعضای هیأت علمی در آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی جایگاه اول یا دوم را برای کتابدار قائل نیستند.

پرسش‌های اساسی پژوهش

(۱) مهارت‌های اعضای هیأت علمی از نظر درک درست نیاز اطلاعاتی‌شان در چه حد است؟

(۲) مهارت‌های اعضای هیأت علمی از نظر راهبردهای جستجوی اطلاعات در چه حد است؟

(۳) مهارت‌های اعضای هیأت علمی از نظر مکان‌یابی و دستیابی به اطلاعات در چه حد است؟

(۴) مهارت‌های اعضای هیأت علمی از نظر استفاده از اطلاعات در چه حد است؟

(۵) مهارت‌های اعضای هیأت علمی از نظر ترکیب اطلاعات جدید با دانسته‌های قبلی‌شان در چه حد است؟

(۶) مهارت‌های اعضای هیأت علمی از نظر ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتی‌شان در چه حد است؟

(۷) سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی با توجه به کل مهارت‌های مربوطه چقدر است؟

(۸) اعضای هیأت علمی کدام عامل را (کتابدار، منابع چاپی، منابع الکترونیکی، اینترنت و همکاران) در افزایش میزان سواد

این مدل توسط مایک آیزنبرگ و باب برکویتس در اواسط دهه ۱۹۸۰ توسعه یافته است و مشهورترین و متداول‌ترین رویکرد در زمینه آموزش اطلاعات و مهارت‌های اطلاعاتی و حل مشکلات اطلاعاتی است. این مدل جستجوی اطلاعات را یکپارچه می‌سازد و مهارت‌ها را همراه با ابزار فناوری در یک فرآیند نظام‌مند برای یافتن، کاربرد، اجرا و ارزیابی اطلاعات بنا بر نیاز و وظایف خاص مورد استفاده قرار می‌دهد. شش مهارت بزرگ یک مدل فرآیندی به شرح زیر است که نشان می‌دهد چگونه افراد در سنین مختلف یک مشکل اطلاعاتی را حل نمایند: (صمیعی، ۱۳۸۳، ص ۴۶۶)

(۱) توصیف مسئله

۱-۱. تشریح مسئله اطلاعاتی

۱-۲. توصیف نیاز اطلاعاتی به منظور کامل نمودن مسئله

(۲) راهبردهای جستجوی اطلاعات

۲-۱. تعیین دامنه منابع اطلاعات ممکن و در دسترس

۲-۲. ارزیابی منابع اطلاعاتی مختلف برای تعیین بهترین منبع

(۳) مکان‌یابی و دستیابی

۳-۱. مکان‌یابی منابع

۳-۲. یافتن اطلاعات از طریق منابع

(۴) استفاده از اطلاعات

۴-۱. به‌کاربردن (مثلاً خواندن، شنیدن، دیدن، لمس کردن)

(۵) اطلاعات در یک منبع

۴-۲. استخراج اطلاعات مرتبط از یک منبع

(۵) ترکیب جدید

۵-۱. سازماندهی اطلاعات از منابع

۵-۲. ارائه اطلاعات

(۶) ارزیابی

۶-۱. سنجش نتیجه (کارآمد بودن)

۶-۲. ارزیابی فرآیند حل مسئله اطلاعاتی

بیان مسئله

گسترش فناوری‌های نوین اطلاعاتی، خدمات و عملکرد کتابخانه‌ها را متحول کرده است و هر روز بر دامنه و عمق این تحولات افزوده می‌شود. از طرفی با گسترش مفاهیمی مانند سواد اطلاعاتی و سواد رایانه‌ای، ضرورت فراگیری این مهارت‌ها، بیش از پیش احساس می‌شود.

از آنجایی که اعضای هیأت علمی به عنوان یکی از مهم‌ترین استفاده‌کنندگان کتابخانه‌های دانشگاهی و نیز کاربران شبکه‌های اطلاعاتی محسوب می‌شوند، ضرورت دارد به فراگیری مهارت‌های سواد اطلاعاتی^{۱۱} آنان توجه خاصی مبذول گردد. زیرا اعضای هیأت علمی در دانشگاه‌ها به عنوان سرمایه فکری و ابزار بالقوه پژوهش محسوب می‌شوند و اگر این اساتید مجهز به مهارت‌های سواد اطلاعاتی باشند، قادر خواهند بود که نیروی انسانی کارآمدی پرورش داده و خود نیز در تولید علم کارآمدتر و مفیدتر باشند.

پژوهش حاضر بر آن است که مهارت‌های سواد اطلاعاتی را در میان اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد مشهد مورد بررسی قرار داده تا بتواند ضمن تعیین میزان سواد اطلاعاتی جامعه مورد پژوهش، ارائه دهنده پیشنهادهایی در راستای بهبود وضعیت موجود باشد.

اهمیت پژوهش

بدیهی است دسترسی به اطلاعات مورد نیاز از میان انبوه

اطلاعاتی خود مهم تر می دانند ؟

جامعه و روش پژوهش

جامعه پژوهش حاضر اعضای هیأت علمی تمام وقت و نیمه وقت دانشگاه آزاد اسلامی - واحد مشهد می باشد. بدلیل آنکه تعداد افراد جامعه مورد نظر زیاد بوده (۴۳۹ نفر) و توزیع جمع آوری پرسشنامه در بین آن ها بسیار مشکل بود، با روش نمونه گیری تصادفی ساده تعداد ۲۳۰ نفر از آن ها انتخاب شده و پرسشنامه بین آنان توزیع گردید.

این پژوهش به روش پیمایشی - توصیفی به منظور بررسی میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد مشهد انجام گرفت. از آنجائیکه در این پژوهش منبع تعیین میزان سواد اطلاعاتی افراد خود آن ها هستند، روش پیمایشی برای این پژوهش برگزیده شده و پرسشنامه نیز جهت جمع آوری اطلاعات در نظر گرفته شده است.

روش و ابزار گردآوری اطلاعات

گردآوری اطلاعات در این پژوهش از طریق پرسشنامه انجام گرفت. اساس کار این پژوهش مدل شش مهارت بزرگ «آیزنبرگ» و «برکویتز» بوده و پرسشنامه این پژوهش نیز بر اساس این شش مهارت شکل گرفته و تنظیم گردیده است^{۱۲}. ابتدا پرسشنامه ای شامل ۴۹ سؤال بسته تهیه شده و بین ۳۰ نفر از اعضای هیأت علمی توزیع گردید تا اعتبار و روایی آن آزموده شود، پس از تأیید پرسشنامه در نهایت ۲۳۰ پرسشنامه در اختیار افرادی که از طریق نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب شده بودند، قرار گرفت. در مجموع ۱۷۶ عدد از پرسشنامه های توزیع شده بازگشت داده شده و اساس کار برای استخراج داده ها در این پژوهش قرار گرفت.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

با توجه به نوع پژوهش، آمار توصیفی برای تجزیه و تحلیل اطلاعات مورد استفاده قرار گرفت. داده های بدست آمده از پرسشنامه های پژوهش در قالب جداول و نمودارها مورد بررسی قرار گرفتند. به هر کدام از پاسخ های پرسشنامه یک ارزش عددی داده شد. برای درک بهتر مهارت اعضای هیأت علمی در هر مورد نمرات از ۲۰ محاسبه گردیده، بدین ترتیب که برای گزینه بسیار کم نمره ۰ (صفر)، کم ۵، تاحدودی ۱۰، زیاد ۱۵ و خیلی زیاد ۲۰ در نظر گرفته شد. در نهایت میانگین نمرات هر شش دسته از سئوالات بیانگر میزان سواد اطلاعاتی جامعه مورد پژوهش قرار گرفت.

مروری بر مطالعات انجام شده :

متأسفانه در این موضوع و زمینه خاص از سواد اطلاعاتی یعنی مطالعه و پژوهش بر روی اعضای هیأت علمی هیچ پژوهشی نه در داخل کشور و نه در خارج از کشور انجام نگرفته است، در عین حال برای اطلاع از پیشینه پژوهش های انجام شده در زمینه سواد اطلاعاتی یک نمونه از پژوهش های این حوزه که در داخل و یک نمونه که در خارج از ایران انجام گرفته را در این قسمت بطور مختصر می آوریم:

- پژوهشی در قالب پایان نامه کارشناسی ارشد در دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی ایران با عنوان «بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دانشگاه الزهرا» توسط اصغر بختیار زاده در سال ۱۳۷۸ انجام شد. هدف از این پژوهش مشخص نمودن میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر رشته های مختلف دوره

کارشناسی دانشگاه الزهراء تهران بود. این پژوهش به روش پیمایشی - تحلیلی انجام گرفته و داده های آن توسط پرسشنامه گردآوری گردیده است. یافته های این تحقیق نشان داد که بین سطح سواد اطلاعاتی دانشجویان رشته های مختلف جامعه مورد پژوهش تفاوت معنا داری وجود دارد. این پژوهش سطح سواد اطلاعاتی جامعه مورد پژوهش را پائین برآورد کرده است. (بختیارزاده، ۱۳۷۸)

- در سال ۲۰۰۵ پژوهشی با عنوان «توسعه شاخص سواد اطلاعاتی برای دانشجویان سال اول»^{۱۳} در «دانشگاه نوا ساوت استرن»^{۱۴} توسط «ران کریچ فیلد»^{۱۵} انجام گرفت. این مطالعه براساس استانداردهای ACRL یا معیارهای توانایی سواد اطلاعاتی برای آموزش پیشرفته که در سال ۲۰۰۰ تهیه شده بود، انجام گرفت. عناوین بخش های مختلف برای مرحله اولیه کار تهیه شدند و سه متخصص در حوزه سواد اطلاعاتی این پیش نویس را بررسی کردند تا اعتبار و صحت محتویات آن را معین نمایند. سپس آن را بر روی ۷۸ دانشجوی سال اول دانشکده آزمون نموده و صحت و اعتبار آن تأیید شد. مقیاس های مهم برای استانداردهای ACRL دو، سه و پنج همگی در آلفا بالاتر از ۹۰ درصد تعیین شد. برای تکمیل کردن اطلاعات، مصاحبه هایی با ۱۴ دانشجوی داوطلب که بطور تصادفی انتخاب شده بودند، انجام شد. در این مصاحبه ها صحت معیارها تأیید شد. معیار نسخه ۱ که برخلاف دیگر معیارها مقیاس ثابتی نداشت، حذف شد تا معیار نهایی نسخه ۲ تولید شود. جهت آزمایش های تکمیلی، معیار نسخه ۲ را بر روی ۸ نفر از دانشجویان آزمایش کردند. تجزیه و تحلیل مجدد معیار نشان دهنده مقدار آلفا بود که درستی و دقت معیار را تأیید می کرد. در نهایت نتیجه این پژوهش این بود که توسعه و آزمایش شاخص سواد اطلاعاتی برای تأیید مهارت های سواد اطلاعاتی در پنج معیار سواد اطلاعاتی ACRL، با ارزش و قابل اعتماد است.

تجزیه و تحلیل نتایج تحقیق

۱) مهارت های اعضای هیأت علمی از نظر درک درست نیاز اطلاعاتی

سئوالات ۴ - ۲ پرسشنامه برای پاسخگویی به پرسش اساسی اول در نظر گرفته شده است که نتایج داده های جمع آوری شده به شرح زیر است:

جدول ۱: توزیع فراوانی مطلق و درصدی شاخص کیفی مهارت اعضای هیأت علمی از لحاظ ادراک نیاز اطلاعاتی

مهارت ادراک نیاز اطلاعاتی	تعداد	درصد
خیلی کم	۱	۰/۶
کم	۲	۰
متوسط	۱۸	۱۰/۲
زیاد	۱۰۲	۵۸
خیلی زیاد	۵۵	۳۱/۳
کل	۱۷۶	۱۰۰

جدول ۱، توزیع فراوانی شاخص کیفی مهارت های اعضای هیأت علمی از لحاظ ادراک نیاز اطلاعاتی را نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود اکثریت قابل توجهی از اعضای هیأت علمی عضو نمونه، از مهارت زیاد یا بسیار زیادی در زمینه ادراک نیاز اطلاعاتی برخوردارند (۳ / ۸۹ درصد). درصد افرادی که مهارت متوسطی در این زمینه دارند برابر با ۲ / ۱۰ می باشد و تنها ۶ / ۰ درصد از اعضای

در صد می باشد، بیشترین افراد نمونه یعنی ۳ / ۴۸ درصد دارای مهارت متوسط در این زمینه هستند و افراد دارای مهارت بسیار کم برابر با صفر است.

۴) مهارت های اعضای هیأت علمی از نظر استفاده از اطلاعات

سئوالات ۳۳ و ۳۵ و ۳۶ پرسشنامه جهت پاسخگویی به این پرسش اساسی طراحی شده، داده های بدست آمده به شرح زیر است:

جدول ۴: توزیع فراوانی مطلق و درصدی شاخص کیفی مهارت اعضای هیأت علمی از لحاظ استفاده از اطلاعات

مهارت استفاده از اطلاعات	تعداد	درصد
بسیار کم	۰	۰
کم	۲	۱/۱
متوسط	۳۸	۲۱/۶
زیاد	۱۱۸	۶۷
خیلی زیاد	۱۸	۱۰/۲
کل	۱۷۶	۱۰۰

جدول ۴، توزیع فراوانی شاخص کیفی مهارت های اعضای هیأت علمی از لحاظ استفاده از اطلاعات را نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود اکثریت اعضای هیأت علمی عضو نمونه از مهارت زیادی در زمینه استفاده از اطلاعات برخوردارند (۶۷ درصد). درصد افرادی که دارای مهارت خیلی زیاد در این زمینه می باشند برابر با ۱۰ / ۲ در صد بوده و ۶ / ۲۱ درصد از اعضای نمونه دارای مهارت متوسط و تنها ۱ / ۱ درصد دارای مهارت کم هستند. در مورد این مهارت نیز تعداد افرادی که مهارت بسیار کم دارند برابر صفر است.

۵) مهارت های اعضای هیأت علمی از نظر ترکیب اطلاعات جدید با دانسته های قبلی

سئوال های ۳۷ و ۳۸ پرسشنامه برای پاسخگویی به این پرسش اساسی پژوهش تنظیم شده، داده های بدست آمده به شرح زیر است:

جدول ۵: توزیع فراوانی مطلق و درصدی شاخص کیفی مهارت اعضای هیأت علمی از لحاظ ترکیب اطلاعات جدید با دانسته های قبلی

مهارت ترکیب اطلاعات جدید و قدیم	تعداد	درصد
بسیار کم	۱	۰/۶
کم	۹	۵/۱
متوسط	۳۲	۱۸/۲
زیاد	۱۱۴	۶۴/۸
خیلی زیاد	۲۰	۱۱/۴
کل	۱۷۶	۱۰۰

نمونه از مهارت بسیار کمی در این زمینه برخوردارند. ۲) مهارت های اعضای هیأت علمی از نظر راهبردهای جستجوی اطلاعات

سئوالات ۱۸ - ۵ پرسشنامه برای پاسخگویی به این پرسش در نظر گرفته شده بود، داده های بدست آمده به شرح زیر است: جدول ۲: توزیع فراوانی مطلق و درصدی شاخص کیفی مهارت اعضای هیأت علمی از لحاظ راهبردهای جستجوی اطلاعات

مهارت جستجوی اطلاعات	تعداد	درصد
بسیار کم	۰	۰
کم	۰	۰
متوسط	۱۹	۱۰/۸
زیاد	۱۱۷	۶۶/۵
خیلی زیاد	۴۰	۲۲/۷
کل	۱۷۶	۱۰۰

جدول ۲، توزیع فراوانی شاخص کیفی مهارت های اعضای هیأت علمی از لحاظ راهبردهای جستجوی اطلاعات را نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود اکثریت قابل توجهی از اعضای هیأت علمی عضو نمونه از مهارت زیاد یا بسیار زیادی در زمینه راهبردهای جستجوی اطلاعات برخوردارند (۲ / ۸۹ درصد). درصد افرادی که مهارت متوسطی در این زمینه دارند برابر با ۱۰ / ۸ درصد می باشد و هیچ یک از اعضای نمونه دارای مهارت کم و بسیار کم نمی باشند. ۳) مهارت های اعضای هیأت علمی از نظر مکان یابی و دستیابی به اطلاعات

سئوالات ۳۱ - ۱۹ و ۳۳ و ۳۴ پرسشنامه جهت پاسخگویی به این پرسش طراحی شده، داده های بدست آمده به شرح زیر است:

جدول ۳: توزیع فراوانی مطلق و درصدی شاخص کیفی مهارت اعضای هیأت علمی از لحاظ مکان یابی و دستیابی به اطلاعات

مهارت مکان یابی و دستیابی	تعداد	درصد
بسیار کم	۰	۰
کم	۹	۵/۱
متوسط	۸۵	۴۸/۳
زیاد	۷۷	۴۳/۸
خیلی زیاد	۵	۲/۸
کل	۱۷۶	۱۰۰

جدول ۳، توزیع فراوانی شاخص کیفی مهارت های اعضای هیأت علمی از لحاظ مکان یابی و دستیابی به اطلاعات را نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود حدود نیمی از اعضای هیأت علمی عضو نمونه از مهارت زیادی در زمینه مکان یابی و دستیابی به اطلاعات برخوردارند (۸ / ۴۳ درصد). درصد افرادی که مهارت خیلی زیاد در این زمینه دارند، دارای پایین ترین مقدار و برابر ۲ / ۸

جدول ۵، توزیع فراوانی شاخص کیفی مهارت های اعضای هیأت علمی از لحاظ ترکیب اطلاعات جدید با دانسته های قبلی را نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود اکثریت قابل توجهی از اعضای هیأت علمی عضو نمونه از مهارت زیاد یا بسیار زیادی در زمینه ترکیب اطلاعات جدید با دانسته های قبلی برخوردارند (۷۶/۲ درصد).

درصد افرادی که مهارت متوسطی در این زمینه دارند برابر با ۲ / ۱۸ می باشد. ۵ / ۱ درصد از اعضای نمونه از مهارت کم و تنها ۶ / ۰ درصد از مهارت بسیار کم در این زمینه برخوردار هستند.

جدول ۷: توزیع فراوانی مطلق و درصدی میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی

جدول ۷، به تشریح وضعیت مهارت های سواد اطلاعاتی اعضای جامعه مورد پژوهش می پردازد. ۱۳ نفر از ۱۷۶ نفر (۷ / ۴ درصد) دارای مهارت خیلی زیاد بوده و ۱۳۷ نفر (۷۷ / ۸ درصد) از مهارت زیاد در زمینه سواد اطلاعاتی برخوردارند. مهارت ۱۴ / ۸ درصد نیز در حد متوسط است. درصد افراد دارای مهارت کم و بسیار کم نیز برابر صفر است.

جدول ۶: مهارت های اعضای هیأت علمی از نظر ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتی

میزان سواد اطلاعاتی	تعداد	درصد
بسیار کم	۰	۰
کم	۰	۰
متوسط	۲۶	۱۴ / ۸
زیاد	۱۳۷	۷۷ / ۸
خیلی زیاد	۱۳	۷ / ۴
کل	۱۷۶	۱۰۰

سئوالات ۳۹ و ۴۰ پرسشنامه جهت پاسخگویی به این پرسش اساسی تنظیم شده، داده های بدست آمده به شرح زیر است: جدول ۶: توزیع فراوانی مطلق و درصدی شاخص کیفی مهارت اعضای هیأت علمی از لحاظ ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتیشان

مهارت ارزیابی نتیجه فرایند جستجو	تعداد	درصد
بسیار کم	۰	۰
کم	۹	۵ / ۱
متوسط	۲۸	۱۵ / ۹
زیاد	۱۲۶	۷۱ / ۶
خیلی زیاد	۱۳	۷ / ۴
کل	۱۷۶	۱۰۰

جدول ۸: توزیع فراوانی شاخص کیفی مهارت های اعضای هیأت علمی از لحاظ ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتی شان را نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود اکثریت قابل توجهی از اعضای هیأت علمی عضو نمونه از مهارت زیاد یا بسیار زیادی در زمینه ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتی شان برخوردارند (۷۹ درصد).

جدول ۸: توزیع فراوانی مطلق و درصدی شاخص کیفی نقش عوامل مختلف در افزایش سواد اطلاعاتی

جدول ۸، توزیع فراوانی شاخص کیفی مهارت های اعضای هیأت علمی از لحاظ ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتی شان را نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود اکثریت قابل توجهی از اعضای هیأت علمی عضو نمونه از مهارت زیاد یا بسیار زیادی در زمینه ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتی شان برخوردارند (۷۹ درصد).

عوامل مختلف	اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم	اولویت چهارم	اولویت پنجم	کل						
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد						
کتابداران	۱۰	۵ / ۷	۱۴	۷ / ۶	۲۲	۱۲ / ۷	۱۰۴	۵۹ / ۲	۱۷۶	۱۰۰		
منابع چاپی	۵۵	۳۱ / ۳	۲۴	۱۳ / ۸	۵۴	۳۰ / ۶	۳۲	۱۸ / ۱	۱۱	۶ / ۳	۱۷۶	۱۰۰
منابع الکترونیکی	۱۴	۸	۵۲	۲۹ / ۴	۴۲	۲۳ / ۹	۴۵	۲۵ / ۸	۲۳	۱۲ / ۹	۱۷۶	۱۰۰
اینترنت	۸۵	۴۸ / ۵	۳۲	۱۸ / ۴	۲۹	۱۶ / ۶	۲۴	۱۳ / ۵	۶	۳ / ۱	۱۷۶	۱۰۰
دوستان و همکاران	۲۵	۱۴ / ۲	۵۴	۳۰ / ۳	۲۷	۱۵ / ۵	۴۳	۲۴ / ۵	۲۷	۱۵ / ۵	۱۷۶	۱۰۰

فرضیه اول پژوهش

در مورد فرضیه اول پژوهش مبنی بر اینکه میزان سواد اطلاعاتی بیش از ۵۰٪ اعضای هیأت علمی کمتر از حد متوسط است. سؤال اساسی ۷ پژوهش به آن پاسخ داده است، براساس داده های جدول ۷ با توجه به اینکه ۸۵/۲ درصد از اعضای هیأت علمی دارای مهارت های سواد اطلاعاتی در حد زیاد و خیلی زیاد هستند، این فرضیه پژوهش تأیید نگردیده و رد می شود.

فرضیه دوم پژوهش

سؤال ۴۸ پرسشنامه برای تأیید و یا رد فرضیه دوم پژوهش مبنی بر اینکه بیش از ۵۰٪ اعضای هیأت علمی نیاز به آموزش در جهت کسب مهارت های سواد اطلاعاتی را در خود احساس می کنند، در نظر گرفته شده است، داده های بدست آمده به شرح زیر است:

جدول ۹: توزیع فراوانی مطلق و درصدی نیاز اعضای هیأت علمی به آموزش

نیاز به آموزش	تعداد	درصد
بسیار کم	۱۱	۶/۳
کم	۱۰	۵/۶
متوسط	۶۳	۳۶
زیاد	۷۶	۴۳/۴
خیلی زیاد	۱۶	۹/۱
کل	۱۷۶	۱۰۰

جدول ۹، نشان می دهد که ۷۶ نفر (۴۳/۴ درصد) نیاز به آموزش در جهت کسب مهارت های سواد اطلاعاتی را زیاد ارزیابی کرده اند و ۱۰ نفر (۵/۶ درصد) نیاز به این آموزش را کم ارزیابی کرده اند. با توجه به اینکه ۹۲ نفر (۵۲/۵ درصد) نیاز به آموزش را زیاد و بسیار زیاد ارزیابی کرده اند، بنابراین فرضیه دوم پژوهش تأیید می گردد.

فرضیه سوم پژوهش

سؤال ۴۹ پرسشنامه جهت تأیید و یا رد فرضیه سوم پژوهش مبنی بر اینکه بیش از ۷۰ درصد اعضای هیأت علمی در آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی جایگاه اول یا دوم را برای کتابدار قائل نیستند، طراحی شده است. داده های بدست آمده به شرح زیر می باشد:

جدول ۱۰، بیانگر آن است که در اولویت اول بیشترین در صد به متخصص رایانه و شبکه اختصاص یافته یعنی ۵۶/۴ درصد. و کمترین درصد بعد از عامل ساین (۷/۰ درصد)، به کتابدار داده شده (۶/۴ درصد). در اولویت چهارم نیز کتابدار بالاترین درصد (۵۰ درصد) را به خود اختصاص داده است.

بالاترین درصد در اولویت پنجم نیز به گزینه ساین اختصاص یافته (۴/۹۷ درصد). بنابراین از آنجائیکه تنها ۲/۱۳ درصد از پاسخ دهندگان اولویت اول و دوم را به کتابدار داده اند، این فرضیه نیز تأیید می گردد.

نتیجه گیری:

۳/۸۹ درصد از پاسخ دهندگان درک بالایی از نیاز اطلاعاتی خود دارند و بدیهی است که درک بالا و درست از نیاز اطلاعاتی می تواند جهت ادامه راه پژوهش تا رسیدن به هدف و نتیجه مطلوب بسیار مفید و مهم باشد. ۲/۸۹ درصد از اعضای هیأت علمی دارای مهارت بالا در جستجوی اطلاعات بوده و به راحتی می توانند اطلاعات مورد نیاز خود را در منابع مختلف بیابند.

ولی در این بین در استفاده از مراکز اطلاع رسانی و استفاده از شبکه های اطلاع رسانی دارای مهارت کمتری بوده و بیشترین مهارت را در استفاده از کتابخانه دارند. در مورد آشنایی با منابع اطلاعاتی مرتبط با رشته خود نیز بالاترین میزان آشنایی با کتاب است (۹۶ درصد) و کمترین آن با منابع آف لاین (۹/۲۹ درصد) در مورد ملاک های ارزیابی و انتخاب منابع اطلاعاتی نیز اعضای هیأت علمی مهمترین عامل را اعتبار منبع مورد نظر ذکر نموده اند، بطوریکه ۵/۹۹ درصد از پاسخ دهندگان نقش این عامل را زیاد و بسیار زیاد ارزیابی نموده اند.

بیشترین درصد در مهارت مکان یابی و دستیابی به اطلاعات در اعضای هیأت علمی به حد متوسط تعلق گرفته، یعنی ۳/۴۸ درصد.

البته درصد افرادی که مهارت خود را در این مورد زیاد و بسیار زیاد نیز ارزیابی نموده اند، پایین نبوده و معادل ۶/۴۶ درصد می باشد.

در مورد آشنایی اعضای هیأت علمی با منابع و مجراهای مختلف اطلاعاتی، بیشترین درصد به مجلات فارسی (۸/۸۵ درصد زیاد

جدول ۱۰: توزیع فراوانی مطلق و درصدی شاخص کیفی نقش عوامل مختلف در آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی

کل	اولویت پنجم		اولویت چهارم		اولویت سوم		اولویت دوم		اولویت اول			
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
۱۷۶	۱۷۶	۰	۰	۱۱/۳	۲۰	۱۱/۳	۲۰	۳۷/۷	۶۶	۳۹/۷	۷۰	متخصص رایانه
۱۷۶	۱۷۶	۰/۷	۱	۵۰	۸۸	۳۶/۲	۶۴	۸/۶	۱۵	۴/۶	۸	کتابدار
۱۷۶	۱۷۶	۰/۶	۱	۲/۵	۵	۹/۲	۱۶	۳۱/۳	۵۵	۵۶/۴	۹۹	متخصص هم رشته
۱۷۶	۱۷۶	۰	۰	۳۳/۶	۵۹	۴۰/۸	۷۲	۱۹/۱	۳۳	۶/۶	۱۲	اساتید کتابداری
۱۷۶	۱۷۶	۹۷/۴	۱۷۲	۱/۳	۲	۰/۷	۱	۰	۰	۰/۷	۱	سایرین

و بسیار زیاد) و منابع مرجع (۳ / ۸۵ درصد زیاد و بسیار زیاد)؛ آشنایی پاسخ دهندگان با مقاله نامه های موضوعی، چکیده نامه های موضوعی و اصطلاحنامه های تخصصی نیز در حد متوسط است. مطلب جالب توجه اینکه تنها ۷ / ۱۸ درصد از پاسخ دهندگان مهارت خود را در کاوش از کتابخانه دیجیتال دانشگاه آزاد زیاد و بسیار زیاد ارزیابی نموده اند. ۴ / ۳۶ درصد مهارت خود را متوسط و ۴ / ۲۸ درصد مهارت خود را در این مورد کم بیان نموده اند. مهارت اعضای هیأت علمی در کاوش از طریق موتورهای جستجو نیز در گزینه متوسط درصد بیشتری را به خود اختصاص داده است

حد بالایی ارزیابی شده است.

در این مورد مهارت آن ها در ارزیابی نهایی مطالب از نظر: ویراستاری، عدم سرقت ادبی، ذکر منابع و مآخذ و ...، در مقایسه با مهارت تجزیه و تحلیل و ارزیابی نتیجه بدست آمده از تحقیق در جهت پاسخ دادن به سؤالات اصلی پژوهش که ۸ / ۸۱ درصد آنرا زیاد و بسیار زیاد ارزیابی نموده اند، با ۴ / ۵۳ درصد زیاد و بسیار زیاد در حد پائین تری قرار دارد. در زمینه نقش عوامل مختلف در افزایش میزان سواد اطلاعاتی، بیشترین نقش با ۵ / ۴۸ درصد در اولویت اول به اینترنت و کمترین نقش با ۷ / ۵ درصد در اولویت

(۹ / ۴۸ درصد) .

در استفاده از اطلاعات، ۲ / ۷۷ درصد از پاسخ دهندگان مهارت خود را زیاد و بسیار زیاد برآورد نموده اند. ۲ / ۷۶ درصد از پاسخ دهندگان مهارت خود را در ترکیب اطلاعات جدید به دست آمده با دانش قبلی در راه تولید دانش جدید، زیاد و بسیار زیاد بیان نموده اند. مهارت اعضای هیأت علمی در ارزیابی نتیجه فرایند جستجو در رابطه با رفع نیاز اطلاعاتی شان با ۳ / ۷۹ درصد زیاد و بسیار زیاد در

اول به کتابداران داده شده است. نتیجه ای که از کل داده ها جهت تعیین میزان سواد اطلاعاتی اعضای هیأت علمی بدست آمده، ۸ / ۷۷ درصد دارای مهارت زیاد، ۴ / ۷ درصد دارای مهارت خیلی زیاد و ۸ / ۱۴ درصد دارای مهارت متوسط می باشند و هیچکدام مهارت کم و بسیار کم در این مورد ندارند.

۵ / ۵۲ درصد نیاز به آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی را زیاد و بسیار زیاد ارزیابی نموده اند و تنها ۳ / ۶ درصد نیاز به

کتابخانه های دانشکده ای توسط کتابداران که در آن تدریس نیز به عهده کتابدار باشد.

۳- تلاش کتابداران جهت معرفی کتابخانه بعنوان یک مرکز اطلاع‌رسانی واقعی و پویا با ارائه اطلاعات مفید و مورد نیاز اعضای هیأت علمی.

۴- تهیه بروشورهای راهنمای استفاده از کتابخانه دیجیتالی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد مشهد .

۵- برگزاری دوره های آموزشی برای کتابداران در جهت تقویت مهارت های مربوط به فراگیری مستقل و شیوه های انتقال و آموزش آن به اعضای هیأت علمی.

۶- نظر سنجی سالیانه برای تعیین نیازهای آموزشی کتابداران و اعضای هیأت علمی.

۷- دعوت از اساتید و پیش کسوتان کتابداری جهت ارائه سمینار و توجیه اهمیت نقش کتابخانه و حرفه کتابداری در توسعه اهداف آموزشی - پژوهشی دانشگاه.

۸- تهیه بروشورها و راهنماهای مفید و مناسب و تشویق اعضای هیأت علمی برای استفاده از آن ها جهت دستیابی به اطلاعات.

آموزش را بسیار کم برآورد نموده اند .
با وجود اینکه در تمامی متون کتابداری آمده است که کتابداران باید مهمترین نقش را در آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی داشته باشند، کمترین نقش به آن ها با ۶ / ۴ درصد در اولویت اول اختصاص یافته و بالاترین درصد به متخصص هم رشته آشنا با رایانه و شبکه داده شده است . شاید دلیل این نظر اعضای هیأت علمی، فعالیت کم کتابخانه ها و کتابداران در جهت شناساندن نقش مهم کتابخانه ها و کتابداران در آموزش و افزایش مهارت های سواد اطلاعاتی است .

پیشنهادات :

در جهت بهبود وضعیت موجود و رفع نقایصی که در پژوهش معین شد، راهکارهای زیر پیشنهاد می گردد :

۱- تهیه برنامه ای مدون از سوی مدیریت امور کتابخانه ها و یا معاونت پژوهشی جهت آموزش مهارت های سواد اطلاعاتی با توجه به یافته های این تحقیق.

۲- برگزاری دوره های آموزشی سواد اطلاعاتی از طرف

پی‌نوشت

- 1- business literacy
- 2 - computer literacy
- 3- health literacy
- 4 - media literacy
- 5 - textual literacy
- 6 -numerical literacy
- 7 information literacy
- 8 - Samuel Johnstone
- 9 - American Library Association Presidential Committee on Information Literacy
- 10 - information literate
- 11- Skills for Information Literacy
- ۱۲- برای تنظیم پرسشنامه از پرسشنامه ای که آقای بختیار زاده در پایان نامه کارشناسی ارشد خود تحت عنوان «بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دانشگاه الزهرا» به کار برده بود، استفاده شده است . البته چون پایان نامه مذکور به بررسی میزان سواد اطلاعاتی دانشجویان می پرداخته و پژوهش حاضر این کار را در میان اعضای هیأت علمی به بررسی نشسته طبیعتاً پرسشنامه تغییرات اساسی داشته است . (بختیارزاده ، اصغر . بررسی سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دانشگاه الزهرا . پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی ایران . ۱۳۷۸)
- 13 - The development of an information literacy indicator for incoming college freshmen
- 14 - Nova Southeastern University
- 15 - Ron Critchfield

منابع و مأخذ

۱. پریخ، مهري؛ حسن مقدس زاده (۱۳۷۸) . « سواد اطلاعاتی. پژوهشی پیرامون چگونگی کسب سواد اطلاعات » . مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد . شماره بهار و تابستان .
۲. صمیعی، میترا (۱۳۸۳) . « امکان سنجی ایجاد آموزش مجازی سواد اطلاعاتی در اینترنت » . آموزش استفاده کنندگان و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه ها و مراکز اطلاع‌رسانی (مجموعه مقاله ها) . به کوشش رحمت الله فتاحی . سازمان کتابخانه ها ، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی ، ص . ۴۵۹ .
۳. نظری، مریم (۱۳۸۴) . « سواد اطلاعاتی » . تهران : پژوهشکده اطلاعات و مدارک علمی ایران ، ۱۳۸۴ .
- 4.American Library Association Presidential Committee on Information Literacy . Final Report Chicago , I11 . : ALA . 1989 .
- 5.Critchfield, Ron . The development of an information literacy indicator for incoming college freshmen . NOVA SOUTHEASTERN UNIVERSITY . 2005 .